

Tadeusz Bąk

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
w Jarosławiu

FREEGANIZM JAKO SUBKULTURA I ZJAWISKO NOWYCH WARTOŚCI W ZGLOBALIZOWANYM ŚWIECIE

Freeganizm jest dość nowym zjawiskiem zachowań aksjologicznych, pewnym typem nowego stylu życia, jak również przejawem zachowań subkulturowych o zasięgu globalnym. Stąd podejmując się omówienia freeganizmu należy zwrócić uwagę na teoretyczne zagadnienia dotyczące stylu życia, zachowań subkulturowych i dopiero w tych kontekstach dotychczasowych badań odnieść się nowego zjawiska, jakim jest freeganizm.

1. Styl życia

Procesy globalizacji wywierają zasadniczy wpływ na zmianę zachowań społecznych i kreacji nowych stylów życia. Powstawanie nowych stylów życia jest w sposób ścisły związane z nową generacją technologii informatycznych, które umożliwiają nie tylko komunikację międzyosobową, ale również lansowanie nowych wartości i idei poszczególnych grup. Stąd też obserwujemy wiele nowych stylów życia, które są związane z zachowaniem jednostek i grup. Dotyczy to codziennej aktywności właściwej dla ich lokalizacji społecznej¹ i jednocześnie wyróżnia je spośród szerszej zbiorowości, do której należą. Możemy więc mówić o charakterystycznym sposobie bycia i uczestniczenia w społeczeństwie², identyfikowanym na podstawie określonego postępowania, którego źródłem jest forma czy zasada porządkująca codzienne zachowania jednostek.

Styl życia konstruuje te zachowania, na podstawie których można stwierdzić, że ktoś przynależy do określonej wspólnoty ideologicznej, realizuje określony zawód lub jest członkiem pewnej klasy społecznej. W ten sposób przejawia się relatywny charakter stylu życia³. Zakłada on, że kategoria stylu życia nie koncentruje się tylko na określonym rodzaju zachowań, na przykład na zachowaniach sportowych czy zawodowych, lecz ujmuje wszelki rodzaj zachowań, które w życiu codziennym są powtarzane, widoczne dla obserwatora z zewnątrz i posiadają jakiś element wspólny. Obrazem tego jest regularne podejmowanie różnego rodzaju czynności, które są podporządkowane przekonaniu w pewne idee danej grupy⁴.

¹ A. Siciński określa położenie społeczne jako przynależność do różnego typu grup czy kategorii społecznych. Styl życia różnicuje wiek, wykształcenie, światopogląd, ideologie. A. Siciński, *Styl życia – problemy pojęciowe i teoretyczne*, [w:] *Styl życia: koncepcje i propozycje*, red. A. Siciński, Warszawa 1976, s. 19.

² A. Siciński, *Wstęp. Założenia ogólne badań empirycznych stylu życia*, [w:] *Problemy teoretyczne i metodologiczne badań stylu życia*, red. A. Siciński, Warszawa 1980, s. 6.

³ A. Siciński, *Styl życia – problemy pojęciowe...*, op. cit., s. 16.

⁴ Zob. W. Urbanik, *Uwagi wokół „sposobu życia”*, *Zeszyty Naukowe „Studia Sociologica”* 1999, nr 10, s. 127-142.

Właściwością zachowań, które zawierają się w definicji stylu życia, jest to, że są one złożone, a nie są pojedyncze, powtarzają się, ale ich efekt nie ma własności kumulujących. Zachowania tworzące styl życia nie mają charakteru ciągów takich jak praca, w której jedna czynność wynika z drugiej. Natomiast styl życia tworzą zachowania powtarzające się, ale każde z nich jest odrębne, nie ma ciągów przyczynowo-skutkowych i wzajemnego wynikania⁵. Każde działanie w stylu życia stanowi pewną całość, każde jest zindywidualizowaną, powtarzaną jednostką o „ziarnistej” strukturze⁶. Dodatkowo zachowania tworzące styl życia stanowią strukturę, skupiając się wokół pewnej osi. Posiadają swoje centrum, względem którego zajmują określone pozycje⁷. Przyjęta przez daną jednostkę wartość staje się dominującą w jej życiu i jest jej podporządkowana wszelka dalsza aktywność. Możemy więc mówić, że wokół niej powstanie stosowna struktura zachowań. A. Jawłowska definiuje styl życia pisząc, że nie jest on „sumą życiowo ważnych czynności, lecz ich skomplikowaną konstrukcją. Jest jakby formą narzuconą na całokształt pozornie chaotycznych ciągów celowych działań i nawykowych zachowań. Inaczej mówiąc: proces tworzenia się stylu jest procesem nadawania określonej formy różnym rodzajom aktywności oraz utrwalania się względnie stałych relacji między nimi”⁸. Z tego jasno wynika, że zachowania konstytuujące dany styl życia tworzą pewną całość. Nie są to pojedyncze zachowania odseparowane od pozostałych⁹.

Ta całościowa właściwość zachowań budujących styl życia pozwala na to, że w tej samej grupie różni badacze stylu życia mogą zaakcentować inny zespół zachowań. Jak stwierdza A. Siciński „nie da się (...) arbitralnie przesądzić, które dziedziny zachowań, które typy zachowań konstytuują dany styl życia: jest to problem, który może być rozstrzygnięty empirycznie”¹⁰. Jest to kolejna odsłona relatywnego charakteru stylu życia, która sugeruje, że badane osoby mogą realizować jednocześnie kilka stylów życia, na przykład religijny styl życia i jednocześnie sportowy styl życia.

Sondowanie stylu życia ma na celu nie tylko przedstawienie powtarzanych zachowań, ale ma także je „przekroczyć” i wejść do wnętrza badanych ludzi. Wyrazem takiego ujęcia jest formuła: „Pokaż mi, jak mieszkasz (jak i co jadasz, co czytasz... itd.), a powiem ci, kim jesteś”¹¹. Opis zachowań zewnętrznych, przedmiotów, które otaczają badanych w życiu codziennym, ma doprowadzić do wniosków, które ujawnią ich duchowy wymiar¹². Ta wewnętrzna penetracja wynika z tego, że styl życia jest identyfikowany nie tylko w ramach obserwowalnych zachowań, ale sięga do ich głębszych źródeł. Korzeniami zachowań, które fundują zachowania, są wartości. Na nich opiera się styl życia, gdyż to one wyznaczają granice realizowanych stylów życia¹³. Zachowania będące podstawowym „zespołem” manifestującym dany styl życia są zarazem urzeczywistnieniem konkretnych wartości. Inaczej mówiąc, jakie jednostka wyznaje wartości, takie będzie podejmować działania. Powiązanie zachowań i wartości wymaga dostrzeżenia tego, że wartości są usytuowane w ideologiach i światopoglądach¹⁴. Głównym

⁵ Ibidem, s. 44.

⁶ Ibidem.

⁷ A. Wojciechowska, J. Koralewicz-Zębik, J. Lutyński, M. Żelazo, *Styl życia – problematyka teoretyczna i badawcza*, „Studia Socjologiczne” 1/1977, s. 68.

⁸ A. Jawłowska, *Styl życia a wartości*, [w:] *Styl życia koncepcje i propozycje*, s. 207.

⁹ M. Czerwiński, *Pojęcia stylu życia i jego implikacje*, Warszawa 2001, s. 39.

¹⁰ Badacz winien określić, jakie zachowania go będą interesowały i jakie bierze pod uwagę. Jednak głównym argumentem ukierunkowującym definiowanie stylu życia jest to, z jakim zespołem zachowań badani się przede wszystkim utożsamiają. A. Siciński, *Styl życia – problemy pojęciowe...*, op. cit., s. 20.

¹¹ M. Czerwiński, *Pojęcia stylu życia i jego implikacje*, op. cit., s. 35.

¹² Ibidem.

¹³ A. Jawłowska, *Styl życia a wartości...*, op. cit., s. 207.

¹⁴ Ibidem.

nośnikiem hierarchii wartości, koncepcji człowieka i jego miejsca w świecie jest kultura¹⁵. Jej treść jest zawarta w literaturze, sztuce, filozofii, mitach czy wierzeniach religijnych. One wyznaczają paletę możliwych wyborów wartości, a wobec tego i możliwych zachowań¹⁶. I z tego światopoglądowego spektrum kultury jednostka wybiera do realizacji pewien zestaw wartości lub światopoglądu, który wyrazi w stylu życia. Ów zestaw wartości staje się osią, centrum czy formą, która porządkuje i organizuje tę strukturę zachowań, na podstawie której zostanie określony styl życia¹⁷.

Wybrany światopogląd będzie tylko fragmentem tego ogólnego światopoglądu kultury. Ponadto będzie miał swoistą konfigurację elementów go konstytuujących, ale – pomimo tego – będzie związany z daną kulturą. Ta „mozaikowość” światopoglądu wynika z tego, że przyjęte wartości nie zawsze są przyjmowane przez jednostki w sposób świadomy¹⁸. Często są dziedziczone, gdyż pewne wartości traktuje się jako obowiązujące czy atrakcyjne w danym środowisku. Wobec tego owo dziedziczenie coraz to staje się mechaniczne i mało refleksyjne. To powoduje, że wartości zawarte w światopoglądach jednostkowych często się wykluczają¹⁹. Kolejnym powodem kolizji w świecie wartości jest przynależność do różnych grup o odmiennych zespołach wartości. A. Jawłowska stwierdza, że całościową i harmonijną strukturę wartości w światopoglądzie posiadają jedynie święci i rewolucjoniści²⁰.

Ostatecznie opis stylu życia należy wiązać z kulturą danego narodu, zaś sam styl życia traktować jako jeden z jej przejawów²¹. W stylu życia odzwierciedlają się takie cechy społeczeństwa, jak poziom techniczno-cywilizacyjny i ekonomiczny. Ponadto typ struktury społecznej, typ kultury, system wartości, a także normy i wzory postępowania²². Ogólnie mówiąc, styl życia jest funkcją historycznie ukształtowanej kultury. Stąd „dla problematyki stylu życia ważne jest badanie zarówno wartości zobiektywizowanych w formie przedmiotów materialnych, idei czy dóbr kultury stanowiących obszar możliwych wyborów, jak i wartości faktycznie wybieranych i uwewnętrznionych”²³.

Opis stylu życia winien obejmować prezentację powtarzanych zachowań zewnętrznych wraz z ich motywacjami i wartościami. Dodatkowo konieczne jest zaprezentowanie usytuowania społeczno-kulturowego, w którym dany styl życia jest realizowany²⁴.

Podsumowując, należy stwierdzić, że styl życia posiada trzy wymiary. Pierwszy stanowią światopoglądy, cele i dążenia życiowe, kolejny tworzą dostrzegane, powtarzane zespoły zachowań, a ostatni wymiar odnosi się do przedmiotów, którymi się człowiek posługuje, „traktując je jako najbliższe środowisko życiowe”²⁵. Te trzy aspekty interesują badacza stylu życia, niemniej jednak na szczególną jego uwagę będą zasługiwać konfiguracje, jakie mogą przybierać poszczególne wymiary stylu życia zarówno indywidualnie,

¹⁵ M. Podkowińska, *Rola i znaczenie organizacji uczących się w erze informacji i wiedzy*, Zeszyty Naukowe WSZiP nr 5 (21), Warszawa 2005, s. 51-60.

¹⁶ A. Jawłowska, *Styl życia a wartości...*, op. cit., s. 209.

¹⁷ W. Urbanik, *W poszukiwaniu empirycznego sensu pojęcia „zróżnicowanie społeczne”*, „Edukacja Humanistyczna” nr 2/2002, Szczecin 2002, s. 49-58.

¹⁸ T. Bąk, *Identita ako sociologický pojem*, [w:] Memoria Tyrnaviae 6. Trnavska univerzita v Trnave, Trnava 2010, s. 7-15.

¹⁹ M. Podkowińska, *Komunikowanie w życiu człowieka*, Warszawa 2010, s. 128.

²⁰ Ibidem, s. 211.

²¹ Ibidem, s. 210.

²² A. Wojciechowska, J. Koralewicz-Zębik, J. Lutyński, M. Żelazo, *Styl życia – problematyka teoretyczna...*, op. cit., s. 63.

²³ A. Jawłowska, *Styl życia a wartości*, op. cit., s. 210.

²⁴ Ibidem, s. 207.

²⁵ Ibidem.

jak i całościowo²⁶. W ten sposób w pełni ujawnia się rozumienie stylu życia jako całości. Całością jest zespół zachowań o podobnej treści, ale także jest nią istnienie konkretnych wartości, światopoglądów i przedmiotów.

2. Subkultura jako styl życia

Przejawem specyficznego stylu życia jednostki jest jej uczestnictwo w subkulturze. Wiąże się to z przyjęciem odpowiednich wartości i idei, które wywierają zasadniczy wpływ na postawy społeczne poszczególnych członków subkultury. W dotychczasowej literaturze przedmiotu często pojęcie subkultury było odnoszone do stylu życia młodzieży i opisywano tylko subkultury młodzieżowe. Współcześnie obserwujemy style życia i zachowania subkulturowe, które wykraczają poza kategorię społeczną, jaką jest młodzież²⁷. Stąd też warto przypomnieć terminologiczne aspekty subkultur w celu ich bardziej precyzyjnego odniesienia do zjawiska zwanego freeganizmem.

Samo pojęcie 'subkultura' jest rozmaicie definiowane. Począwszy od twórcy pojęcia subkultury – Milтона M. Gordona²⁸, który definiował ją jako „kombinację mierzalnych sytuacji społecznych, takich jak: pozycja klasowa, pochodzenie etniczne, terytorialne, miejsce zamieszkania w mieście lub na wsi oraz przynależność religijna, tworzących w połączeniu funkcjonalną jedność wywierającą na jednostkę całościowy wpływ”²⁹. Jak również próby doprecyzowania definicji subkultur przez Donalda Cresseya i Dawida Warda, którzy akcentowali odrębność wartości i norm danej grupy³⁰, czy też jej współczesne ujęcie, które jest bardzo zawężone, ograniczając się do odmienności w stylach życia, wartości, norm i postaw danej grupy³¹.

W dotychczasowych studiach nad subkulturami przekazuje nam znaczącą uwagę M. Filipiak, który na gruncie polskiej literatury przedmiotu tłumaczy, iż obok terminu 'subkultura' pojawia się termin 'podkultura', którego znaczenia dotyczy anglojęzyczny zwrot *subculture*. Według niego pojęcia 'subkultura' i 'podkultura' są synonimami. Dla rzetelności badań należy posługiwać się terminem 'subkultura', gdyż termin 'podkultura' w języku polskim zawiera aspekt wartościowania na stan nad- i podrzędności³². W pełni się zgadzam z takim ujęciem tego zagadnienia. Bowiem na gruncie innych dyscyplin naukowych wartościowanie miałyby swe uzasadnione istnienie, lecz na gruncie badań socjologicznych nie powinno mieć miejsca.

Jeszcze innym zagadnieniem, które należy tu zaznaczyć, jest pojawienie się terminu 'kontrkultura'. Powstał on w latach sześćdziesiątych XX wieku. Tym terminem określano zjawisko kontestacji młodzieżowej, która nie odpowiadała wizerunkowi młodocianych przestępców, ani też nie tworzyła konkretnej grupy społecznej. Twórcą tego pojęcia był Theodore

²⁶ W samym wymiarze światopoglądów u różnych badanych podmiotów mogą istnieć różne hierarchie celów i wartości. One w różny sposób będą się przejawiać w poszczególnych zachowaniach (np. swój światopogląd religijny można realizować poprzez modlitwę różańcową lub odmawiając Litanię do Serca Jezusa). A. Siciński, *Wstęp. Założenia ogólne badań empirycznych stylu życia*, s. 6.

²⁷ T. Bąk, *Typologia współczesnych subkultur młodzieżowych*, [w:] *Spółczesność polskie w procesie zmian*, UKSW, Warszawa 2008, s. 108-119.

²⁸ M.M. Gorgon, *The Concept of the Sub-Cultur and Its Application*, „Social Forces” 1947, t. 2, s. 40.

²⁹ A. Siemaszko, *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Warszawa 1993, s. 134.

³⁰ D.R. Cressey, D. Ward, *The Development and Maintenance of Delinquency Subcultures*, [w:] *Delinquency, Crime and Social Process*, New York 1969, s. 634.

³¹ A. Siemaszko, *Granice...*, op. cit. s. 134.

³² M. Filipiak, *Od subkultury do kultury alternatywnej. Wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Lublin 1999, s. 16.

Roszak³³. Według niego kontrkultura to nie tylko sprzeciw wobec kultury zastanej, ale próby tworzenia nowej kultury. Podstawowym celem kontrkultury ma być „zastąpienie spontanicznie odrzuconej, a zastanej i utrwalonej rzeczywistości kulturowej”³⁴. W opisowy sposób przedstawia zagadnienie kontrkultury Antonina Kłoskowska, która mówi, że „kontrkultura stanowi przejaw działania ludzi młodych powiązanych w grupy rówieśnicze i uczestniczących okazjonalnie w zbiorowych publicznych wystąpieniach stanowiących okazję do silnej ekspresji postaw. W tym określeniu wyczerpują się elementy wspólne dla kompleksu zjawisk objętych tą nazwą. (...) Kontrkultura zwraca się przeciw ustalonemu porządkowi, aby w jego miejsce postawić własne, opozycyjne w stosunku do niego zasady i wartości”³⁵. Studiując literaturę przedmiotu, należy stwierdzić, iż do dnia dzisiejszego termin kontrkultura jest kategorią opisową ruchów młodzieżowych o charakterze artystycznym i obyczajowym. Zostały one zaszeregowane jako wyalienowane formy życia społecznego, prezentujące utopijne poglądy, dążące do wyzwolenia od narzuconych przez społeczeństwo zasad i usiłujące wprowadzić odrębne zasady życia³⁶.

W literaturze przedmiotu odnajdujemy różnorodne definicje i określenia subkultur młodzieżowych. Samo ich zdefiniowanie i określenie odnosi się niewątpliwie do odpowiednich teorii socjologicznych, które to próbują wyjaśnić genezę i naturę zjawiska społecznego, jakim jest subkultura. M. Pęczak definiuje subkulturę jako „względnie spójną grupę społeczną pozostającą na marginesie dominujących w danym systemie tendencji życia społecznego, wyrażającą swoją odrębność poprzez zanegowanie lub podważenie utrwalonych i powszechnie akceptowanych wzorów kultury. Subkultura jest wstępną fazą procesu, którego wynikiem jest kultura alternatywna. Fazą pośrednią jest kontrkultura”³⁷.

W odmienny sposób widzi i opisuje subkultury N. Goodman. Twierdzi on, że „wzory subkulturowe nadają grupie wyraźną tożsamość i styl, co odróżnia ją od całości społeczeństwa, którego jest częścią”³⁸. Niemniej jednak, według tego autora, mozaika kulturowa tworzona przez subkultury może być postrzegana jako czynnik wzbogacający społeczeństwo. Przykładem takiego społeczeństwa mogą być Stany Zjednoczone Ameryki Północnej, gdzie różnorodność kulturową traktowano jako jeden z głównych czynników wzmacniających społeczeństwo. Ponadto wspomniany autor zjawisko subkultury dostrzega na różnych płaszczyznach życia społecznego i nie zawęża tego pojęcia do izolujących się społecznie grup. Nie dostrzega on również odrębności między kontrkulturą a kulturą alternatywną³⁹. Według niego kontrkultury to podgrupy, które „ucieleśniają przekonania, wartości, normy i style życia, które są wyraźnym przeciwieństwem tych, które wyznaje społeczeństwo jako całość”⁴⁰.

Powszechnie przyjęło się przyjmować, że subkultura to „kultura grupy społecznej lub zbiorowości, różniąca się w podstawowych społeczno-kulturowych aspektach od kultury szerszego środowiska; różnice te dotyczą przede wszystkim wartości i norm społecznych, zwyczajów, tradycji, religii i języka”⁴¹.

Ponadto w literaturze przedmiotu odnajdujemy różnorodne podziały i typologie grup subkulturowych. Jako kryterium typizacji są brane pod uwagę: orientacja na wartości, funkcje

³³ A. Zeidler-Janiszewska, *Kontrkultura*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, Warszawa 1999, t. 2, s. 78-81.

³⁴ M.T. Frankowski, *Socjologia. Mikrostruktury społeczne. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2004, s. 108.

³⁵ A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, Warszawa 1981, s. 547.

³⁶ M. Jędrzejowski, *Młodzież a subkultury. Problemy edukacyjne*, Warszawa 1999, s. 19.

³⁷ M. Pęczak, *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992, s. 4.

³⁸ N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Warszawa 2001, s. 45.

³⁹ Ibidem, s. 45-46.

⁴⁰ Ibidem, s. 45.

⁴¹ K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*, Toruń 2004, s. 208.

grupy wobec swych członków, organizacja grupy i sposób osiągania celów⁴². Trzeba zaznaczyć, iż współcześnie istnieje pewnego typu tendencja do typizacji tych grup. Przykładem może być typologia przedstawiona przez J. Wertenstein-Żuławskiego, który mówi o subkulturach ekonomicznych, politycznych, kulturowych i religijnych⁴³. Zaś J.M. Kurowski wyodrębnia subkultury typu: wspólnotowego, ochroniarskiego, wzajemnej pomocy i poszukiwań alternatywnych⁴⁴.

W oparciu o dotychczasowe badania nad subkulturami można dokonać ich klasyfikacji. Jedne z nich, choć różniące się od kultury szerszego środowiska, nie są w żaden sposób w konflikcie z otoczeniem społecznym. Inne zaś subkultury kontestują kulturę szerszego środowiska. Natomiast istnieją subkultury, które są agresywne wobec otaczającej je rzeczywistości społeczno-kulturowej⁴⁵. Wszystkie zaś one współtworzą nowy wizerunek społeczno-kulturowy społeczeństwa.

Jedne z nich, w oparciu o dorobek społeczno-kulturowy istniejącego społeczeństwa, chcą wzmocnić niektóre jego aspekty życia społecznego, jakby ubogacając dotychczasowe jego wymiary poprzez nadmierne kultywowanie niektórych aspektów istniejącej kultury. Można by je nazwać subkulturami aksjologicznych wzmocnień społeczeństwa. Przykładem takich subkultur jest m.in. subkultura komunikacji internetowej, czy też szereg subkultur religijnych⁴⁶.

Natomiast jeszcze inne subkultury kontestują dotychczasowy aspekt społeczno-kulturowy danego środowiska. Kwestionują dotychczasowy dorobek kulturowy, styl życia społeczeństwa, jego aksjologię i podają w wątpliwość kierunki nowych rozwiązań. Często manifestują swój sprzeciw i protest przeciw istniejącemu społeczeństwu. Nie podoba się im istniejące społeczeństwo, nie chcą z nim mieć nic wspólnego, ale nie mają własnych koncepcji zmian społecznych. Można by je nazwać subkulturami kontestacji społeczeństwa⁴⁷.

Pozostałe subkultury to subkultury zmian społecznych. Często kojarzą się one z subkulturami alternatywnymi, z subkulturami buntu i negacji porządku społecznego. Niemniej nie wszystkie z wymienionych tu typów subkultur wchodzi w skład tzw. kontrkultur czy kultury alternatywnej. Głównym celem tych subkultur jest dążenie do zmian w szerszym środowisku społeczno-kulturowym⁴⁸. Inicjowanie owych zmian następuje różnymi kanałami komunikacyjnymi. W tym celu przywiązuje się wagę nie tylko do symboliki danej grupy, lecz stara się poprzez liczne wektory działań dotrzeć do jak najszerszej grupy odbiorców nowych treści i norm, w celu ich przekonania do innego stylu funkcjonowania społeczeństwa. Z subkulturami zmian społecznych mamy do czynienia na różnych płaszczyznach życia społecznego. Są one bardzo zróżnicowane i nawzajem ścierają się w swych dążeniach i aspiracjach⁴⁹.

⁴² M. Kalinowski, *Subkultury młodzieżowe*, Warszawa 1998, s. 22.

⁴³ J. Wertenstein-Żuławski, *Anomia i ruchy młodzieżowe*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3/1988.

⁴⁴ J.M. Kurowski, *Punk – potrzeba czy głupota?*, Warszawa 1984.

⁴⁵ L. Szot, *Zasoby adaptacyjne zagrożonej alkoholizmem młodzieży wiejskiej*, [w:] *Skazani na wykluczenie*, red. M. Kalinowski, I. Niewiadomska, Lublin 2010, s. 265-288; również T. Bąk, *Mladež v kontente novej nabožensko-moralnej skutečnosti*, [w:] *Nove naboženske hnutia, sekty a alternativna spiritalita v kontente postmoderny*, red. K. Kardis, M. Kardis, Prešov 2010, s. 157-162.

⁴⁶ T. Bąk, *Współczesne uwarunkowania kreacji subkultur młodzieżowych*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 33.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ L. Szot, *Pojem a otazka sucasnej religiozity*, [w:] *Nove naboženske hnutia...*, op. cit., s. 191-199.

⁴⁹ T. Bąk, *Kreacja subkultur młodzieżowych*, [w:] *Medzi modernou a postmodernou IV*, red. M. Lačný, W. Dudninsky, Prešov 2008, s. 285-290.

3. Freeganizm jako subkultura i nowy styl życia

Nazwa 'freeganizm' pochodzi od angielskiego określenia *freeganism* i jest wynikiem połączenia angielskich słów *free* (wolny, darmowy) i *vegan* (wegański). Natomiast powstanie freeganizmu datuje się na osiemdziesiąte lata XX wieku i było to związane ze specyficznym zachowaniem niektórych mieszkańców Ameryki, którzy nie zważając na swe dobre zarobki i status społeczny, pozyskiwali dobra materialne ze śmietników. Dotyczyło to nie tylko pozyskiwania produktów żywnościowych, które ze względu na upływający termin ważności lub stan atrakcyjności, według sprzedawców, były wyrzucane do śmietników, ale również dotyczyło to innych dóbr, jak np. ubrania, sprzęt gospodarstwa domowego itp. Ponadto duża ilość produktów trafiających do śmietników była wyrzucana przez zwykłych mieszkańców i konsumentów, którzy w wyniku dobrej koniunktury ekonomicznej i uruchamiających się procesów globalizacyjnych posiadali ułatwiony i tani dostęp do różnych produktów za zbyt małą cenę. Mania zakupów i łatwy dostęp do różnych dóbr konsumpcyjnych powodowały, że blisko połowa zakupionych towarów była wyrzucana na śmietnik jako nieprzydatna i niewykorzystana przez dotychczasowych ich właścicieli. Amerykańscy badacze tego zagadnienia opisywali to zjawisko jako przejaw konsumpcyjnego stylu życia i konsekwencję procesów globalizacyjnych. Ówczesni mieszkańcy Stanów Zjednoczonych posiadali dostęp do tanich produktów rolniczych i przemysłowych pochodzących z innych rejonów świata, gdzie ich produkcja ze względu na koszty pracy i produkcji były bardzo niskie. Przykładem mogą być produkty pochodzące z terenów Azji. Nic więc dziwnego, że przy tak sprzyjających warunkach upowszechniał się nowy styl konsumpcyjny, a nawet hiperkonsumpcyjny, natomiast z drugiej strony powstawało nowe zjawisko w postaci freeganizmu – ludzi pozyskujących czy też zaopatrujących się w podstawowe produkty ze śmietnika⁵⁰.

W wyniku zmian społeczno-gospodarczych i dominujących procesów globalizacji w aspekcie produkcji żywności i innych dóbr konsumpcyjnych – freeganizm aktualnie najbardziej rozpowszechniony jest poza USA w Europie Zachodniej. Również współcześnie freeganizm, jako styl życia i subkultura, jest obecny na terenie Polski, zwłaszcza w takich aglomeracjach, jak Warszawa, Wrocław, Gdańsk i Poznań.

Idea freeganizmu oparta jest na wyrażeniu sprzeciwu wobec ogromu konsumpcji poprzez alternatywne zaspokajanie potrzeb, np. dzięki szukaniu jedzenia w śmietnikach⁵¹. Dlatego też o freeganizmie można mówić jako o subkulturze kontestacji społecznej, gdyż członkowie tej subkultury kontestują dotychczasowy aspekt społeczno-kulturowy środowiska, w którym żyją. Ponadto kwestionują dotychczasowy styl życia społeczeństwa, jego konsumpcję i aksjologię. Poprzez swój styl życia manifestują sprzeciw i protest przeciw istniejącemu społeczeństwu. Nie podoba się im funkcjonowanie i styl życia współczesnego społeczeństwa. W sposób wyraźny separują się od konsumpcyjnej aksjologii współczesnego społeczeństwa. Ponadto o tej subkulturze można powiedzieć, że jest również subkulturą zmiany społecznej. Freeganizm to pewnego typu nowy styl życia, wyrażający się w specyficznym typie buntu i negacji istniejącego porządku społecznego. Członkowie tej subkultury często też bywają określanii jako przedstawiciele subkultury alternatywnej, gdyż ich styl życia odbiega znacznie od uznawanego społecznie stylu życia. Ponadto głównym celem tej subkultury jest dążenie do zmian

⁵⁰ W. Urbanik, I. Urbanik, *Zastosowanie koncepcji „zachowań adaptacyjnych wobec anomii” R.K. Mertona w badaniach bezrobocia ludzi morza*, Roczniki Socjologii Morskiej 2000, t. XIII, s. 61-70.

⁵¹ W. Urbanik, I. Urbanik, *Humanistyczny i aksjologiczny wymiar procesu kształtowania się klasy średniej w Polsce*, [w:] *Współczesne obszary i tendencje w edukacji humanistycznej*, red. T. Strawa, Szczecin 2002, s. 215-233.

w szerszym środowisku społeczno-kulturowym. Poprzez własny styl życia i preferowane idee na stronach internetowych inicjują nowy styl życia. W tym celu starają się poprzez liczne wektory działań dotrzeć do jak najszerszej grupy odbiorców nowych treści i norm, w celu ich przekonania do innego stylu funkcjonowania społeczeństwa.

Zasadnicze wartości członków freeganizmu to:

- Sprzeciw wobec coraz większej produkcji i konsumpcji, które prowadzą do powstania nadmiaru śmieci.
- Sprzeciw wobec obecnego modelu gospodarki: model kapitalistyczny bazuje na ustawicznym wzroście ekonomicznym, stałych innowacjach, ekspansji rynków i ciągłym obiegu kapitału.
- Sprzeciw wobec dzisiejszego marketingu opartego na psychologicznej manipulacji.
- Alternatywne zaspokajanie potrzeb codziennych (szukanie jedzenia, ubrań, sprzętu elektronicznego w śmietnikach).
- Ograniczanie udziału w rabunkowej gospodarce i minimalizowanie negatywnego wpływu na środowisko naturalne.
- Wizja świata w przyszłości według freegan to małe, lokalne systemy ekonomiczne, w których ludzie pracują mało i spędzają ze sobą dużo czasu.

Należy powiedzieć, że freeganizm opiera się także na idei *Do It Yourself* (zrób to sam), która zakłada samodzielne wytwarzanie, naprawianie przedmiotów czy też wykonywanie pewnych zadań. DIY w Wielkiej Brytanii funkcjonuje także jako nazwa sieci sklepów z przyborami, narzędziami i materiałami dla majsterkowiczów.

Freeganie uważają, że istnieją dwie możliwości egzystencji człowieka. Można marnować życie pracując, by zdobywać pieniądze, aby kupować rzeczy, których nie potrzebuje w tej chwili człowiek, a przez to przyczyniać się do niszczenia naturalnego środowiska, lub żyć w inny sposób nowym stylem życia. Ta druga możliwość egzystencji człowieka, popierana czy też lansowana przez członków tej subkultury, polega na posiadaniu w pełni satysfakcjonującego życia poprzez okazjonalne poszukiwanie niezbędnych dóbr do życia, jak również pracując nad swoimi umiejętnościami zdobywania jedzenia czy rzeczy, których potrzebuje człowiek, by być zadowolonym, delikatnie postępując wobec Ziemi i eliminując marnotrawstwo.

Należy stwierdzić, że freeganie to ludzie, którzy podjęli świadomy i dobrowolny wybór nowego dla siebie stylu życia. Często są to ludzie wykształceni, w przeszłości często zajmujący wysokie stanowiska zawodowe i społeczne. Cechą charakterystyczną jest to, że mieszkają za darmo, przemieszczają się za darmo, jedzą za darmo, a to znaczy, że nie muszą pracować. Pracują mało albo wcale. Swój wolny czas poświęcają na działalność charytatywną lub wolontariat. Pracują na rzecz społeczeństwa i uświadamiania ludzi, jak wiele dla świata mogą zrobić sami⁵².

Freeganie zajmują się:

- Odzyskiwaniem z wysypisk i śmietników towarów, które nie powinny zostać wyrzucone.
- Wyszukiwaniem opuszczonych budynków, restaurowaniem i przekształcaniem w organizacje pozarządowe.
- Zakładaniem ekologicznych gospodarstw produkujących zdrową żywność.
- Free Markets: wydarzenia, które są całkowicie bezpłatne; można przynieść i wymienić się rzeczami, które są już nam niepotrzebne, dzielić się umiejętnościami, coś zjeść, umówić się, potańczyć, śpiewać.

⁵² Zob. W. Urbanik, *O Karolu Marksie, aktualności systemów teoretycznych i wymiarach współczesnego kapitalizmu*, „Edukacja Humanistyczna” nr 1/2012, Szczecin 2012, s. 23-28.

- Free Stores: sklepy, w których nie płaci się gotówką, lecz przynosi rzeczy, które nie są już potrzebne, a inni mogą je jeszcze użyć – oparte na wymianie towarów.
- Przemieszczaniem się poprzez jazdę na rowerze, naprawianiem starych i zniszczonych oraz uczeniem innych, jak naprawiać własne rowery (Community Bike Program).

Z idei freeganizmu wyrosło wiele organizacji mających na celu promocję nowego, niekonsumpcyjnego stylu życia. Na przykład w Bostonie powstała organizacja Food Not Bombs, która w miarę wzrastania zaczęła łączyć w sobie setki grup z miast i miasteczek w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie. Głównym działaniem tej organizacji jest cotygodniowe przygotowywanie darmowych (wegańskich) posiłków dla osób bezdomnych i biednych. Jedzenie pochodzi z datków i akcji wyrzebywania żywności ze śmietników.

Podsumowanie

Z pewnością idee freeganizmu wyrosły jako reakcja na zmiany dokonujące się we współczesnym świecie, a w szczególności jako reakcja na procesy globalizacji. Freeganizm to nowy styl życia i jednocześnie subkultura łącząca rzesze ludzi na różnych kontynentach i krajach. Stanowi to swoisty przykład sytuowania stylu życia w perspektywie kultury rozumianej jako paleta różnych wartości, norm, symboli, wzorów zachowań, zakładającej, że jednostki, które realizują dany styl życia, dokonują wyboru konkretnych elementów z owej palety. Styl życia jest efektem wyboru pewnych fragmentów z kultury zastanej danego społeczeństwa. Inaczej mówiąc: jednostka wybierając styl życia, niejako dostosowuje kulturę do swojej jednostkowej perspektywy. Freeganizm i preferowane przez niego wartości i idee stanowią przykład kreacji nowych wartości i postaw społecznych wobec zmieniających się uwarunkowań globalnych.

Bibliografia

- Bąk T., *Współczesne uwarunkowania kreacji subkultur młodzieżowych*, Warszawa 2008.
- Bąk T., *Kreacja subkultur młodzieżowych*, [w:] *Medzi modernou a postmodernou IV*, red. M. Lačný, W. Dudninsky, Prešov 2008, s. 285-290.
- Bąk T., *Typologia współczesnych subkultur młodzieżowych*, [w:] *Spoločenské zmeny v spoločnosti*, UKSW, Warszawa 2008, s. 108-119.
- Bąk T., *Identita ako sociologický pojem*, [w:] *Memoria Tyrnaviae 6*, Trnavská univerzita v Trnave, Trnava 2010, s. 7-15.
- Bąk T., *Mladež v kontente novej nabožensko-moralnej skutočnosti*, [w:] *Nove naboženske hnutia, sekty a alternatívna spirritualita v kontente postmoderny*, red. K. Kardis, M. Kardis, Prešov 2010, s. 157-162.
- Cressey D.R., Ward D., *The Development and Maintenance of Delinquency Subcultures*, [w:] *Delinquency, Crime and Social Process*, New York 1969.
- Czerwiński M., *Pojęcia stylu życia i jego implikacje*, Warszawa 2001.
- Filipiak M., *Od subkultury do kultury alternatywnej. Wprowadzenie do subkultur młodzieżowych*, Lublin 1999.
- Frankowski M.T., *Socjologia. Mikrostruktury społeczne. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2004.
- Goodman N., *Wstęp do socjologii*, Warszawa 2001.
- Gorgon M.M., *The Concept of the Sub-Cultur and Its Application*, „Social Forces” 1947, t. 2.
- Jawłowska M., *Styl życia a wartości*, [w:] *Styl życia koncepcje i propozycje*, red. A. Siciński, Warszawa 1976.

- Jędrzejowski M., *Młodzież a subkultury. Problemy edukacyjne*, Warszawa 1999.
- Kalinowski M., *Subkultury młodzieżowe*, Warszawa 1998.
- Kłoskowska A., *Socjologia kultury*, Warszawa 1981.
- Kurowski J. M., *Punk – potrzeba czy głupota?*, Warszawa 1984.
- Olechnicki K., Załęcki P., *Słownik socjologiczny*, Toruń 2004.
- Pęczak M., *Mały słownik subkultur młodzieżowych*, Warszawa 1992.
- Podkowińska M., *Komunikowanie w życiu człowieka*, Warszawa 2010.
- Podkowińska M., *Rola i znaczenie organizacji uczących się w erze informacji i wiedzy*, Zeszyty Naukowe WSZiP nr 5 (21), Warszawa 2005, s. 51-60.
- Siciński A., *Styl życia – problemy pojęciowe i teoretyczne*, [w:] *Styl życia: koncepcje i propozycje*, red. A. Siciński, Warszawa 1976.
- Siciński A., *Wstęp. Założenia ogólne badań empirycznych stylu życia*, [w:] *Problemy teoretyczne i metodologiczne badań stylu życia*, red. A. Siciński, Warszawa 1980.
- Siemaszko A., *Granice tolerancji. O teoriach zachowań dewiacyjnych*, Warszawa 1993.
- Szot L., *Zasoby adaptacyjne zagrożonej alkoholizmem młodzieży wiejskiej*, [w:] *Skazani na wykluczenie*, red. M. Kalinowski, I. Niewiadomska, Lublin 2010, s. 265-288.
- Szot L., *Pojem a otazka súčasnej religiozity*, [w:] *Nove naboženske hnutia, sekty a alternatívna spirítualita v kontente postmoderny*, red. K. Kardis i M. Kardis, Prešov 2010, s. 191-199.
- Urbanik W., *Uwagi wokół „sposobu życia”*, Zeszyty Naukowe „Studia Sociologica” 1999, nr 10, s. 127-142.
- Urbanik W., *W poszukiwaniu empirycznego sensu pojęcia „zróźnicowanie społeczne”*, „Edukacja Humanistyczna” nr 2/2002, Szczecin 2002, s. 49-58.
- Urbanik W., Urbanik I., *Zastosowanie koncepcji „zachowań adaptacyjnych wobec anomii” R.K. Mertona w badaniach bezrobocia ludzi morza*, Roczniki Socjologii Morskiej 2000, t. XIII, s. 61-70.
- Urbanik W., Urbanik I., *Humanistyczny i aksjologiczny wymiar procesu kształtowania się klasy średniej w Polsce*, [w:] *Współczesne obszary i tendencje w edukacji humanistycznej*, red. T. Strawa, Szczecin 2002, s. 215-233.
- Urbanik W., *O Karolu Marksie, aktualności systemów teoretycznych i wymiarach współczesnego kapitalizmu*, „Edukacja Humanistyczna” nr 1/2012, Szczecin 2012, s. 23-28.
- Wertenstein-Żuławski J., *Anomia i ruchy młodzieżowe*, „Kultura i Społeczeństwo” nr 3/1988.
- Wojciechowska A., Koralewicz-Zębił J., Lutyński J., Żelazo M., *Styl życia – problematyka teoretyczna i badawcza*, „Studia Socjologiczne” nr 1/1977.
- Zeidler-Janiszewska A., *Kontrkultura*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, t. 2, Warszawa 1999.

Tadeusz Bąk

Freeganizm jako subkultura i zjawisko nowych wartości w zglobalizowanym świecie

Autor omawia zagadnienie freeganizmu jako subkultury i zjawiska nowych wartości w zglobalizowanym świecie. W artykule zostały omówione zagadnienia stylu życia, subkultury jako stylu życia, a w szczególności sposób freeganizm w kontekście subkultury i stylu życia. Freeganizm został przedstawiony jako subkultura zmiany i kontestacji społecznej. Freeganizm jest przykładem kształtowania się nowych wartości w zglobalizowanym świecie.

Słowa kluczowe: freeganizm, subkultura, styl życia, kontestacja społeczna

Freeganism as a subculture and the phenomenon of new values in the globalized world

In a present study the author analyses the problem of freeganism as a type of a modern subculture in the lights of new values in a globalized world. A special attention is focused on such topics as: a life's style, a subculture as an effect of the chose of a way of life, particularly freeganism that is here characterized as a modern subculture of a change and social contestation. In this way the freeganism itself becomes an example of a process of forming of new values in a nowadays globalized world.

Keywords: freeganism, subculture, life's style, social contestation

Translated by Tadeusz Bąk